

Írta: Pongrácz Erzsébet

EGYSZEMÉLYES HÁBORÚ GYERMEKÁLDOZATOKKAL

Mindenkinek vannak történetei, melyeknek a bármikori hivatalos gyermekvédelem kontra gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekek a főszereplői. Ezek a történetek olyanok, mint a közlekedési baleset-hírek; ahogy az áldozattá nem váló, az utakról naponta épségben hazatérő milliányi ember, úgy a sok ezer, többé-kevésbé átlagos felnőtté váló állami gondozott gyerek élete sem hír-értékű. Az újságíró, tv-riporter, dokumentumfilm akkor csap le, ha valami eltérő, rendellenes, szokatlan vagy, sajnos nem ritkán, brutális történik, ami aztán az esettől, a riporter vérmérsékletétől és szándékától függően készíti együttérzésre, vitára, továbbgondolásra és ítélkezésre a nézőt, olvasót. Jelen esetben Csillag Ádám Filmszemle-díjas dokumentumfilmje, a Mostohák, válthatott ki viharos és érzelemfűtött beszélgetéseket, elítélő és felmentő kritikákat a tv-nézőkből. Azok kedvéért, akik nem látták a filmet, röviden a történet:

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében gazdasági okok miatt jelentős létszámcsökkentést határoztak el. A végrehajtás a megyében működő 33 hivatásos (vagyis erre annak idején spontán vállalkozott, ilyen irányú képzésben részt nem vett) nevelőszülőpárt és a náluk nevelődő mintegy 200 gyereket érintette. Az intézmény vezetője elismerte, hittek abban, hogy a családok a nekik járó fizetség nélkül is vállalják a már évek óta velük élő gyerekek további nevelését. Az előrevetített remény bevált; egyetlenegy nevelőanya mondott csak nemet, anyagiakra és munkajogi paragrafusokra hivatkozva. A filmben két nevelőcsaládot ismerünk meg a 33-ból, az egyiknél öt-hat, részben fogyatékos kisgyerek, a másikban két 17 éves lány és egy 12 éves kisfiú él. Nyilvánvaló, hogy mind a 33 családot megrendítette a szülők munkaviszonyának és fizetésének megszűnése; sorsuk csak annyiban különbözik az „átlagos” munkanélkülivé válástól, hogy ők nem saját gyerekeiket nevelik, és munkaviszonyukat éppen e gondozott gyerekek nevelésére hozták létre. A filmbeli bonyodalom a másik családban jelentkezett: az anya, ragaszkodván fizetéséhez, státuszához, nyugdíjához, egyetlenegyként a 33 közül, lemondott a két 17 éves, 3 éves koruktól nála nevelkedő kislány és a szintén kicsi kora óta a családba került 12 éves fiúcska további neveléséről, s a gyerekek, karácsony előtt néhány nappal bekerültek egy intézetbe. Az anya tovább folytatta egyszemélyes háborúját (talán arra is gondolt, ha ő győz, győz a többi nevelőszülő is). A gyerekek egy ideig látogatták harcos nevelőanyukájukat, aki végül, két fokon elvesztett pereit után, a Legfelsőbb Bíróság döntésére várva, eltiltotta a gyerekeket a „hazalátogatástól” is.

A családokat, a gyermekvédelmi vezetőket, szomszédokat, tanárt hallgatva számtalan kusza gondolat kezdett gomolyogni bennem, indulataim-érzelmeim, a film készítőinek jóvoltából és akaratóból, hol erre, hol amarra kószáltak... Képek... Ahogyan a fiúcska akadozva felolvassa a nyilvánvalóan az anya által írott segítségkérő levelet, az asszony, amint megmutatja a házat, elsorolja, mit kinek a halála után rájuk maradt lakások árából vett, a gyerekek, amint szobáikat és az „emlékeket” mutatják, s közben az egyre fokozódó hiányérzet: apa nincs? A gyerekek kizárólag az anyukáról beszélnek, az asszony talán, ha kétszer említi a férjét, a döntésekről egyes szám első személyben beszél, ő, az anya az, aki határoz, aki ítél, aki perel, és aki végül kamera előtt is lemond a gyerekekről. A búcsúzás, sírás-zokogás közepette, miközben az anya érzelmentes hangja irányítja a végleg távozó gyerekeket (ezt fogd meg, ezt vidd ki), egy ajtó mögül rázkódó vállú, lehajtott fejű férfi alakja tűnik elő – egy zokogó férfi, az apa. Akinek hangját nem hallottuk, akiről szinte szó

nem esett, akinek, és akiről a gyerekek egyetlen egyszer sem mondták, hogy apa, aki csak néha tűnt fel a filmen, valahol a háttérben álldogálva, ez a férfi némán, egy ajtó mögé húzódva ül és zokog. Mindaz, amit eddig a pillanatig gondoltam GYIVI-ről, paragrafusokról, szülőkről és gyerekekről, itt szétmállott. Ez a finom, tapintatos, szöveg nélküli képsor rádöbbsentett: ez az ember nem akarja azt, ami most történik, ez a férfi szereti ezeket a gyerekeket, csak ő szereti őket, ő ingyen is felvállalná mindhármójukat; csak éppen neki nincs szava az asszonnyal szemben, az ő akarata, vágyai nem léteznek, tőle nem kell elköszönni, őt nem szokás meglátogatni....És ettől a perctől nem sajnálom a gyerekeket; talán még időben kerültek el onnan, ahol a család kizárólag az anyából, a szabad szombatért perlekedő-pereskedő (mikor van bármely anyának szabad szombatja?), a vagy fizetnek vagy nem kellene anyából állt. Fizetett nevelőanya. Végeredményében a többi nevelőszülő között ő az egyetlen „profi”. Az igazi munkavállaló. Akivel szerződést kötnek, aki fizetést, nyugdíjjogosultságot és táppénzt kap, akinek jár a munka törvénykönyvében előírt minden juttatás és javadalmazás, a fizetett szabadnap és szabadság. Akinek végeredményében mindegy, mi a munkaszerződés tárgya. Ugyanilyen tisztességgel látna el malacokat, termelne dinnyét, vezetné valamely cég könyvelését vagy javítana kéziratokat, végezne bármely munkát. Amíg fizetnek érte. Innen, de csakis innen nézve, úgy tűnik, igaza van. A munkaszerződés nem kötelez egyetlen állampolgárt sem arra, hogy munkaviszonya megszűnte után dolgozzék. Így hát ő, élve törvény adta jogával, nem dolgozik tovább „ezeknek”. Jogilag teljesen rendben is van mindez. Mi az, ami miatt ő maga is azt mondja a filmen, „most mindenki engem fog okolni azért, hogy a gyerekek Intézetbe kerültek”, mi az, ami, ha el nem is bizonytalanítja igazának tudatában, mégis valami csekélyke lelkifurdalást okoz neki? Úgy érezhette magát magánháborúja utolsó csatájában, mint az a túszejtő, akinek követeléseire „rendben van, öld meg a túszeit, hiába zsarolsz minket” a válasz, s közben persze már összeállt a különleges kommandó a túszok kimentésére. Zavarodottságát hihetetlen biztonságérzéssel és saját igazságának konok hangoztatásával leplezi; mely igazságot most még a gyerekek is igazságként hisznek el. Vajon mikor döbbennek rá, hogy az anyának nevezett embernek ők csak egy köszörülendő munkadarab voltak. És mi lesz, amikor rádöbbennek?

Ami túlmegy a konkrét történeten, az a nevelőszülő, de különösen a nevelt gyerek-lét. Miért vállalkozik egy házaspár saját gyerekei mellett vagy nélkül arra, hogy akárhány állami gondozott gyereket saját otthonában neveljen? Mennyire kerül közel a felnőtt a gyerekekhez, akikből néhány valóban csak átmeneti időre kerül az állam gondozásába, és akit vér szerinti szülei egyszer csak hazavisznek? Mennyiben tekinthető családnak az a közösség, melyben fizetésért fogadnak be gyerekeket? Mennyire kell és lehet megszeretni a gyerekeket, és a gyerekek hogyan szeressék az őket nevelő felnőtteket? Ki tudja, hogyan élnek meg a különböző korú gyerekek azt, hogy őket szüleik „zaciba adták” vagy fordítva, a gyámhatóság elvette őket a szülőktől, hogy aztán egy másik családba kerülnek, ahol ők nem „saját” gyerekek, a testvéreik nem az igazi testvéreik, hogy lehet, hogy majd – van, aki várja, és van, aki retteg tőle – értük jön az igazi anyukájuk...A nevelőszülők nyilván választ kapnak kérdéseikre az oktatóktól, terapeutáktól. De ki és hol „képezi ki” a nevelt gyerek-létre azokat, akikről mindez szól: a gyerekeket?